

Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej (Yearbook of the Institute of East-Central Europe)

ISSN 1732-1395

Instrukcje dla autorów i Rocznik online:
<https://ies.lublin.pl/rocznik>

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce: stan obecny i perspektywy rozwoju

Andrzej Cieślik^a

^a Uniwersytet Warszawski

Opublikowano online: grudzień 2019

Sposób cytowania: A. Cieślik, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce: stan obecny i perspektywy rozwoju*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 17 (2019), z. 1, s. 245-263, DOI: 10.36874/RIESW.2019.1.11.

„Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” („Yearbook of the Institute of East-Central Europe”) jest kwartalnikiem. Poszczególne teksty bądź całe zeszyty publikowane są w języku polskim lub angielskim. Na liście czasopism naukowych MNiSW z 31 lipca 2019 roku „Rocznik IEŚW” znajduje się z liczbą 70 punktów. Jest również uwzględniony w bazach ICI Journals Master List, Central and Eastern European Online Library, BazEKon oraz ERIH PLUS.

Andrzej Cieślík*

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce: stan obecny i perspektywy rozwoju

Foreign Direct Investment in Poland: Current Status and Development Prospects

Abstract: In the process of globalization of national economies, multinational enterprises are now playing an increasingly important role. Along with the growth of the importance of these enterprises, the structure of foreign direct investment (FDI) is also evolving. So far, the majority of FDI was located in highly developed countries, and these investments were made in human capital intensive industries, the majority of which belonged to the services sector. In recent decades, there has been an increase in FDI inflows to developing and transforming countries. It is related to the liberalization and internationalization of their economies, as well as a significant decrease in transport costs and the costs of doing business across national borders. Over the last three decades, Poland also recorded a significant inflow of FDI, becoming one of important recipients of foreign capital among the new EU Member States (EU). The main purpose of this article is to analyze the last three decades of development of companies with foreign capital in Poland. This paper presents a descriptive analysis of FDI trends in Poland, including the number and size of companies with foreign capital, the source of this capital according to the investor's country of origin, as well as the sectoral and industry structure of FDI in Poland. The results of this analysis allow, among other things, to identify key regularities related to the FDI made in Poland before and after the EU accession, as well as their reference to new theories of a multinational enterprise.

Keywords: foreign direct investment, Poland, multinational enterprises

Wprowadzenie

Przedsiębiorstwa międzynarodowe są obecnie jednymi z głównych aktorów w procesie globalizacji gospodarek narodowych. Przedsiębior-

* Prof. dr hab. Andrzej Cieślík – Uniwersytet Warszawski (Warszawa, Polska), ORCID: 0000-0002-7834-7384, e-mail: cieslik@wne.uw.edu.pl.

stwa te dzięki swojej obecności w wielu krajach i łatwemu dostępowi do światowych zasobów wiedzy są często postrzegane jako katalizatory przemian w krajach goszczących inwestorów zagranicznych. W szczególności, przedsiębiorstwa międzynarodowe wywierają mogą istotny wpływ na strukturę gospodarki i charakter jej specjalizacji, intensywność konkurencji, popyt na czynniki produkcji, a także na wielkość i strukturę obrotów handlu zagranicznego w kraju goszczącym (Bedi, Cieślík, 1999¹; 2002a², b³; Cieślík, 2002⁴, 2003⁵, 2005a⁶, 2008⁷, 2009⁸; Gorynia et al., 2006⁹; Kolasa, 2008¹⁰; Cieślík, Hagemeyer¹¹).

W wyniku liberalizacji i otwarcia polskiej gospodarki na świat na przełomie lat 80. i 90. XX w., a następnie przystąpienia Polski do OECD w 1998 r. oraz do Unii Europejskiej (UE) w 2004 r. znaczenie przedsiębiorstw międzynarodowych i dokonywanych przez nie bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) w polskiej gospodarce zdecydowanie wzrosło. Według najnowszych danych polskiego Głównego Urzędu Statystycznego (GUS, 2018a¹²), w 2017 r. w Polsce działały 22 102 firmy z udziałem kapitału zagranicznego. Chociaż firmy te stanowią za-

- 1 A. S. Bedi, A. Cieślík, *Formy działalności inwestorów zagranicznych a dyfuzja kapitału intelektualnego w polskim przemyśle*, „*Ekonomista*” 1999, nr 4, s. 419–439.
- 2 A. S. Bedi, A. Cieślík, *Wages and Wage Growth in Poland: The Role of Foreign Direct Investment*, „*Economics of Transition*” 2002, vol. 10, no. 1, s. 1–27.
- 3 A. S. Bedi, A. Cieślík, *Wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na działalność eksportową firm krajowych w Polsce: empiryczna analiza regionalnych efektów zewnętrznych*, „*Ekonomia*” 2002, nr 7, s. 17–36.
- 4 A. Cieślík, *Makroekonomiczne konsekwencje napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych dla gospodarki kraju goszczącego: analiza teoretyczna*, „*Ekonomia*” 2002, nr 5, s. 94–116.
- 5 A. Cieślík, *Skutki działalności przedsiębiorstw międzynarodowych w kraju goszczącym w warunkach istnienia niedoskonałości na lokalnych rynkach czynników produkcji*, „*Bank i Kredyt*” 2003, t. 34, nr 4, s. 120–128.
- 6 A. Cieślík, *Wpływ przedsiębiorstw międzynarodowych na rynek pracy w kraju goszczącym*, „*Gospodarka Narodowa*” 2005, nr 4, s. 17–35.
- 7 A. Cieślík, *Multinational Firms, International Knowledge Flows, and Dual Labor Markets in Developing Economies*, „*Review of Development Economics*” 2008, vol. 12, no. 1, s. 160–179.
- 8 A. Cieślík, *Foreign Direct Investment and the Volume of Trade: The Case of Poland*, „*Economic Change and Restructuring*” 2009, vol. 42, no. 4, s. 273–291.
- 9 M. Gorynia et al., *Efekty zewnętrzne bezpośrednich inwestycji zagranicznych – aspekty teoretyczne i wyniki badań empirycznych*, „*Ekonomista*” 2006, nr 2, s. 185–204.
- 10 M. Kolasa, *How Does FDI Inflow Affect Productivity of Domestic Firms? The Role of Horizontal and Vertical Spillovers, Absorptive Capacity and Competition*, „*Journal of International Trade and Economic Development*” 2008, vol. 17, no. 1, s. 155–173.
- 11 A. Cieślík, J. Hagemeyer, *Multinational Enterprises, Absorptive Capacity and Export Spillovers: Evidence from Polish Firm-level Data*, „*Review of Development Economics*” 2014, vol. 18, no. 4, s. 709–726.
- 12 Główny Urząd Statystyczny (GUS), *Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2017 r.*, Warszawa 2018.

ledwie około 2% ogólnej liczby podmiotów gospodarczych w Polsce, to mają one znaczące udziały w ogólnej liczbie pracujących, przychodach z całokształtu działalności, wydatkach inwestycyjnych oraz handlu zagranicznym (GUS, 2018b¹³).

Szczególnie w 2017 r. liczba pracujących w firmach z udziałem kapitału zagranicznego wyniosła prawie 2 mln osób, co stanowiło około 13% ogółu pracujących. Uzyskane przez nie przychody wyniosły 1 537 498,5 mln zł, a ich udział w przychodach wszystkich podmiotów bilansowych wyniósł ponad 43%. Z kolei na nabycie nowych środków trwałych firmy z udziałem kapitału zagranicznego przeznaczyły 77 839 mln zł, co stanowiło ponad 30% wydatków na środki trwałe poniesionych przez podmioty bilansowe. Przychody ze sprzedaży na eksport firm z udziałem kapitału zagranicznego wyniosły 514 852,8 mln zł, natomiast ich wydatki na import stanowiły 473 559,1 mln zł, czyli odpowiednio 58,3% wartości całego polskiego eksportu i 53,8% wartości całego polskiego importu (GUS, 2018b¹⁴; c¹⁵).

Głównym celem niniejszej pracy jest przeanalizowanie rozwoju działalności firm z udziałem zagranicznego kapitału w Polsce w okresie ostatniego trzydziestolecia. W szczególności przedstawiona zostanie opisowa analiza trendów dotyczących BIZ dokonywanych na terenie Polski, która będzie obejmowała liczbę i wielkość firm z udziałem kapitału zagranicznego, źródła pochodzenia tego kapitału według kraju pochodzenia inwestora, a także sektorową i gałęziową strukturę rozmieszczenia BIZ w Polsce. Wyniki tej analizy pozwolą, między innymi, na identyfikację kluczowych prawidłowości związanych z BIZ dokonywanymi w Polsce przed przystąpieniem do UE i po przystąpieniu do UE, a także ich odniesienie do nowych teorii przedsiębiorstwa międzynarodowego.

Analiza zawarta w niniejszej pracy opiera się na jednolitym materiale statystycznym pochodzącym z publikacji polskiego Głównego Urzędu Statystycznego (GUS). Dane dotyczące firm z udziałem kapitału zagranicznego wykorzystane w tej pracy pochodzą z następujących publikacji GUS o różnych tytułach, które wydawane były w kolejnych

13 Główny Urząd Statystyczny (GUS), *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2018*, Warszawa 2018.

14 Ibidem.

15 Ibidem.

latach: *Podstawowe informacje o podmiotach z udziałem kapitału zagranicznego* (1994), *Wyniki finansowe podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego* (1995–1997), *Działalność gospodarcza spółek z udziałem kapitału zagranicznego* (1998–2004), a także *Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym* (2005–2017)¹⁶.

Struktura niniejszej pracy jest następująca. W kolejnej części pracy przedstawiony zostanie rozwój działalności firm z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce z perspektywy historycznej. Następnie omówione zostaną ich rodzaje, formy własności oraz źródła pochodzenia kapitału zagranicznego. Natomiast sektorowe i gałęziowe rozmieszczenie firm z udziałem zagranicznego kapitału oraz motywy dokonywania inwestycji bezpośrednich w Polsce omówione zostaną w dalszej części.

1. Rozwój działalności firm z udziałem kapitału zagranicznego

Otwarcie gospodarki oraz sukces reform rynkowych przeprowadzonych w Polsce na początku lat 90. sprawiły, że polska gospodarka stała się atrakcyjnym miejscem lokowania swojej działalności przez przedsiębiorstwa międzynarodowe (Jóźwik, 2016¹⁷; Cieślík i Goczek, 2018¹⁸)¹⁹. W 1991 r. dokonana została liberalizacja ustawodawstwa regulującego zakładanie i działalność firm z udziałem zagranicznego kapitału, które po dalszych nowelizacjach stanowi podstawę ich działalności w Polsce do dnia dzisiejszego²⁰. Nowe ustawodawstwo znio-

16 W początkowym okresie transformacji (do 1993 r.) dane dotyczące działalności firm z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce były fragmentaryczne i nie były zbierane regularnie.

17 B. Jóźwik, *Transformacja i rozwój gospodarczy w państwach Europy Środkowo-Wschodniej*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2016, R. 14, z. 5, s. 49–66.

18 A. Cieślík, Ł. Goczek, *Control of Corruption, International Investment, and Economic Growth – Evidence from Panel Data*, „World Development” 2018, vol. 103, s. 323–335.

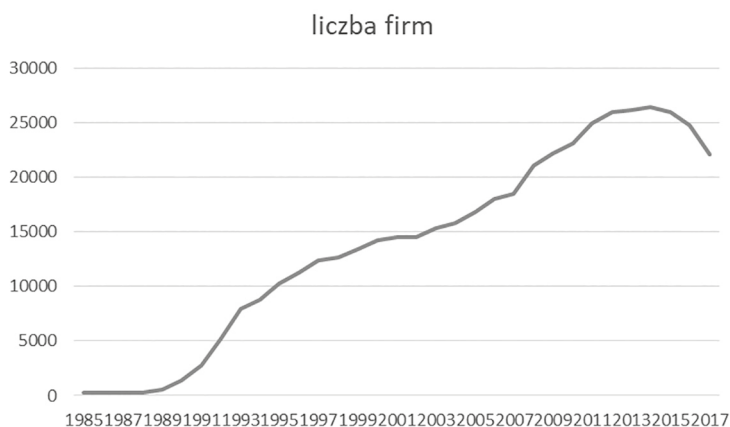
19 We wcześniejszym okresie działalność firm z udziałem zagranicznego kapitału w Polsce była niewielka i ograniczała się prawie wyłącznie do zagranicznych przedsiębiorstw drobnej wytwórczości, będących z reguły własnością osób polskiego pochodzenia. W drugiej połowie lat 80. XX w. podjęto próby przyciągnięcia do Polski zagranicznych inwestorów poprzez liberalizację przepisów prawnych regulujących ich działalność, jednak działalność ta została obwarowana szeregiem prawnych ograniczeń, które skutecznie przeciwdziałały napływowi zagranicznego kapitału na szeroką skalę.

20 Po nowelizacji przepisów, mającej miejsce w 1996 r., która zniosła istniejące dotychczas wymogi uzyskiwania zezwoleń na utworzenie spółek z udziałem kapitału zagranicznego oraz ograniczyła do minimum zezwolenia na nabywanie lub obejmowanie udziałów w spółkach już istniejących, praktycznie zostały zniesione biurokratyczne bariery inwestowania w Polsce.

sło większość poprzednio wymaganych zezwoleń na zakładanie firm z udziałem zagranicznego kapitału oraz wprowadziło istotne poprawki dotyczące możliwości transferu zysku oraz wycofania zainwestowanego kapitału za granicę²¹.

Bardziej liberalne przepisy dotyczące prowadzenia działalności gospodarczej przez inwestorów zagranicznych w Polsce oraz stabilizacja makroekonomiczna uzyskana w wyniku procesu reform gospodarczych sprawiły, że liczba działających w Polsce spółek z udziałem kapitału zagranicznego zaczęła w latach 90. XX w. dynamicznie rosnąć. Zmianę w czasie liczby działających w Polsce spółek z udziałem zagranicznego kapitału od połowy lat 80. XX w. ilustruje wykres 1.

Wykres 1. Rozwój działalności firm z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce w okresie 1985–2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W okresie poprzedzającym transformację liczba działających w Polsce firm z udziałem kapitału zagranicznego w drugiej połowie lat 80. XX w. wynosiła średnio około 300 rocznie. Do 1988 r. liczba ta rosła w niewielkim tempie, średnio zaledwie około 9% rocznie. Z kolei w 1989 r. tempo to gwałtownie wzrosło do ponad 80%, a w 1990 r. przekroczyło 130%. W pierwszej połowie lat 90. XX w. tempo wzrostu nadal

²¹ Prawo to umożliwiło transfer za granicę całości wypracowanych zysków bez ograniczeń po uprzednim opłaceniu wymaganych podatków, podczas gdy wcześniej możliwy był transfer jedynie 15% zysków.

utrzymywało się na bardzo wysokim poziomie i przekraczało średnio 70% rocznie. Natomiast w drugiej połowie lat 90., pomimo przystąpienia Polski do OECD, nastąpił spadek tego tempa do wartości jednocyfrowych po 1997 r. i wynosiło średnio 9% rocznie.

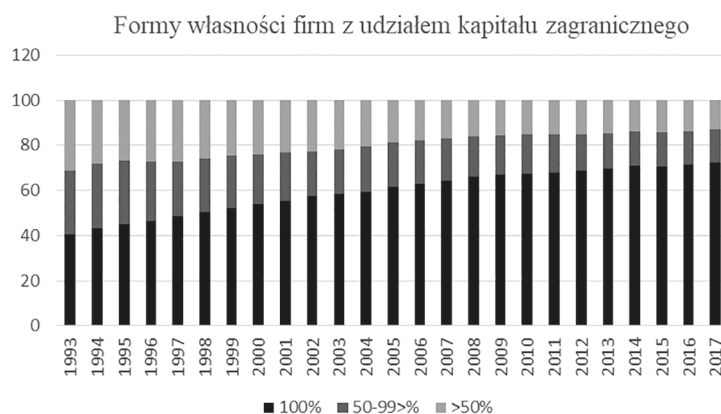
W pierwszych latach XXI w. zauważalny jest dalszy spadek tempa wzrostu liczby działających w Polsce firm z udziałem zagranicznego kapitału. W 2002 r. odnotowano rekordowo niski w historii wzrost na poziomie 0,1%. Na spowolnienie wzrostu na przełomie XX i XXI w. złożył się szereg czynników związanych z destabilizacją gospodarki światowej wywołanej atakami terrorystycznymi, pogorszeniem sytuacji makroekonomicznej w Polsce i na świecie, a także ogólną destabilizacją regionu Europy Środkowo-Wschodniej wywołaną w 1998 r. kryzysem rosyjskim.

Z kolei przystąpienie Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. sprawiło, że po raz kolejny liczba działających firm z udziałem kapitału zagranicznego zaczęła szybko rosnąć. W szczególności, w pierwszym roku po przystąpieniu do UE tempo wzrostu liczby firm z udziałem kapitału zagranicznego wyniosło 6,4%, a w kolejnym roku prawie 7%. Liczba firm z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce rosła stabilnie do roku 2014, w którym odnotowano największą liczbę działających firm. Natomiast w kolejnych latach liczba firm z udziałem kapitału zagranicznego zaczęła systematycznie spadać, co tłumaczone jest pogarszającą się sytuacją makroekonomiczną na świecie oraz niestabilnością otoczenia prawnego w Polsce.

Dane statystyczne dostępne w publikacjach GUS od 1993 r. umożliwiają dokonanie podziału firm z udziałem kapitału zagranicznego działających w Polsce według wielkości udziału zaangażowania w nich zagranicznego kapitału na firmy będące w 100% własnością zagraniczną, firmy *joint venture* o udziale większościowym przekraczającym 50%, ale mniejszym niż 100%, a także firmy *joint venture* o udziale mniejszościowym poniżej 50%.

Zmiany w rozkładzie firm z udziałem kapitału zagranicznego według procentowego udziału zagranicznego kapitału w okresie 1993–2017 przedstawione zostały na wykresie 2.

Obecnie najważniejszą rolę wśród firm z udziałem kapitału zagranicznego działających w Polsce odgrywają firmy będące całkowitą własnością kapitału zagranicznego. Ta forma własności od końca lat 90. XX w. jest najbardziej preferowaną formą zagranicznego zaangażowania.

Wykres 2. Formy własności firm z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce w okresie 1993–2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

zowania w Polsce. Natomiast na dalszych miejscach znajdują się firmy *joint venture* o większościowym lub mniejszościowym udziale. Udział firm będących całkowitą własnością zagranicznego kapitału zwiększył się z około 40% w 1993 r. do ponad 72% w 2017 r. kosztem spadku udziału większościowych oraz mniejszościowych spółek *joint venture*.

Dane statystyczne dostępne w publikacjach GUS od 1993 r. umożliwiają także dokonanie podziału działających w Polsce spółek z udziałem kapitału zagranicznego według wielkości zatrudnienia na mikro firmy – zatrudniające do 9 osób, firmy małe – zatrudniające od 10 do 49 osób i firmy średnie – zatrudniające od 50 do 249 osób oraz firmy duże – zatrudniające 250 i więcej osób. Zmiany w rozkładzie spółek z udziałem kapitału zagranicznego według wielkości zatrudnienia w okresie 1993–2017 przedstawione zostały w tabeli 1.

Tabela 1. Firmy z udziałem kapitału zagranicznego według wielkości zatrudnienia w latach 1993–2017 (udział %)

Wielkość firmy/ Rok	1993	2004	2017
Mikro firmy – do 9 osób	60,8	58,5	60,8
Firmy małe 10–49 osób	25,9	22,8	19,4
Firmy średnie 50–249 osób	10,5	13,4	13,2
Firmy duże 250 i więcej osób	2,8	5,3	6,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Udział mikro firm w ogólnej liczbie firm z udziałem kapitału zagranicznego działających w Polsce zmalał w drugiej połowie lat 90. XX w. z 60,8% w roku 1993 do 58,5% w 2004 r., jednak później zaczął rosnąć, wracając do wyjściowej wartości 60,8% w 2017 r. Z kolei udział firm małych systematycznie malał w ciągu całego okresu, spadając z 25,9% w 1993 r. do 22,8% w 2004 r., a następnie 19,4% w 2017 r. Natomiast udział firm średnich charakteryzował się relatywnie małym wahaniami. Zauważalny jest jego wzrost z nieco ponad 10,5% w 1993 r. do 13,4% w 2004 r., a następnie spadek do 13,2% w 2017 r. Udział dużych firm zatrudniających 250 i więcej osób w całkowitej liczbie działających spółek z udziałem kapitału zagranicznego, który w 1993 r. wyniósł 2,8%, w 2004 r. osiągnął 5,3%, a w 2017 r. wzrósł do 6,6%. Rysujące się powyżej trendy mogą zatem sugerować, że stopniowo zmniejsza się relatywne znaczenie małych firm na rzecz firm dużych.

2. Źródła pochodzenia kapitału zagranicznego

W okresie 1989–2017 w zdecydowanej większości firm z udziałem kapitału zagranicznego działających w Polsce wystąpił kapitał pochodzący z krajów członkowskich Unii Europejskiej, a w szczególności ze starych krajów UE-15. W szczególności, w 2017 r. z krajów Unii Europejskiej pochodziło 17 027 firm, czyli 77% ogółu firm z udziałem zagranicznego kapitału. Natomiast z krajów UE-15 pochodziło 15 141 firm (68,5%). Spośród nich najbardziej liczne były firmy z udziałem kapitału niemieckiego – 4917 firm (22,2%), holenderskiego – 2155 firm (9,8%) oraz brytyjskiego – 1186 firm (5,4%).

Z krajów Unii Europejskiej pochodziła też zdecydowana większość zainwestowanego w Polsce kapitału zagranicznego (91,4%). Podobnie jak w przypadku liczby firm, większość kapitału pochodziła z krajów UE-15 (85,6%). Na czołowych miejscach znalazły się odpowiednio Holandia (20,1%), Niemcy (17,7%) oraz Francja (13,6%). Największym inwestorem zagranicznym spoza Unii Europejskiej były Stany Zjednoczone, które zainwestowały w Polsce 2,8% ogółu kapitału zagranicznego i których kapitał obecny był w 667 firmach. Pochodzenie kapitału zagranicznego według krajów oraz ugrupowań handlowych przedstawione zostało w tabeli 2.

Tabela 2. Pochodzenie kapitału zagranicznego

Rok	1989		2004		2017		
Kraj	liczba firm	udział %	liczba firm	udział %	liczba firm	udział %	% kapitału
Niemcy	217	42,1	5543	35,0	4917	22,2	17,7
Holandia	15	2,9	1686	10,7	2155	9,8	20,1
Ukraina	0	0,0	323	2,0	1478	6,7	0,1
Cypr	0	0,0	160	1,0	1196	5,4	3,5
Wielka Brytania	25	4,9	688	4,4	1186	5,4	4,1
Włochy	14	2,7	849	5,4	1130	5,1	2,6
Francja	13	2,5	967	6,1	1092	4,9	13,6
Luksemburg	0	0,0	288	1,8	986	4,5	12,1
Austria	36	7,0	698	4,4	714	3,2	2,4
Stany Zjednoczone	29	5,6	755	4,8	667	3,0	2,8
Unia Europejska – 12	308	59,8	12058	76,2	13601	61,5	77,9
Unia Europejska – 15	391	75,9	13494	85,3	15141	68,5	85,6
Unia Europejska – 27	394	76,5	14283	90,3	17027	77,0	91,4
Całość	515	100,0	15816	100,0	22102	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Pochodzenie geograficzne kapitału zagranicznego zainwestowanego w Polsce odzwierciedla światowe tendencje, zgodnie z którymi zdecydowana większość bezpośrednich inwestycji zagranicznych dokonywana jest przez geograficznie bliskie kraje wysoko rozwinięte, którymi w przypadku Polski są stare kraje UE-15. To z kolei tłumaczy relatywnie niewielkie zaangażowanie firm pochodzących ze Stanów Zjednoczonych. Ponadto, w przypadku Polski można zauważyć niewielką aktywność inwestorów pochodzących z Japonii – kraju, który jest jednym z istotnych źródeł zagranicznego kapitału na świecie. W 2017 r. japońscy inwestorzy posiadali udziały w zaledwie 72 spółkach z udziałem kapitału zagranicznego działających w Polsce, na które przypadało 0,8% całości kapitału zagranicznego zainwestowanego w Polsce. Zaangażowanie firm pochodzących z Japonii było mniejsze niż zaangażowanie inwestorów pochodzących z Korei Południowej, których kapitał obecny jest w 136 firmach, na które przypadało 1,1% całości kapitału zagranicznego zainwestowanego w Polsce.

Relatywnie niewielkie zaangażowanie inwestorów pochodzących z pozaeuropejskich krajów w Polsce oraz innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej wynikać może z różnic w motywach dokonywania inwestycji bezpośrednich pomiędzy firmami pochodzącymi z krajów Unii Europejskiej a firmami pochodzącymi z tych krajów (Cieślík, Ryan, 2004²²; Cieślík 2018a²³). Firmy pozaeuropejskie w znacznie większym stopniu niż firmy europejskie zainteresowane są obsługą rynku zarówno krajowego Polski, jak i innych krajów europejskich, niż dokonywaniem inwestycji mających na celu fragmentaryzację procesu produkcji, by dokonać redukcji kosztów, ponieważ tego typu inwestycje dokonywane są przez nie głównie w krajach Azji Południowo-Wschodniej.

Ponadto, w ostatnich latach po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej zaobserwować można wyraźny wzrost zaangażowania w Polsce inwestorów pochodzących z Ukrainy. W 2017 r. w Polsce działało 1478 firm z udziałem kapitału ukraińskiego, co sprawiło, że pod względem liczby firm Ukraina znalazła się w ścisłej czołówce największych inwestorów zagranicznych w Polsce, plasując się na trzecim miejscu. Jednak na firmy te przypada zaledwie 0,1% całości kapitału zagranicznego zainwestowanego w Polsce, co sprawia, że pod względem zaangażowania kapitałowego Ukraina znalazła się na odległej 32 pozycji.

3. Sektorowe i gałęziowe rozmieszczenie firm z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce

Pod względem liczby firm z udziałem kapitału zagranicznego, wielkości zainwestowanego kapitału zagranicznego, a także liczby pracujących, największe znaczenie obecnie odgrywa sektor usług, którego udział systematycznie rósł w okresie 1989–2017 przy jednoczesnym spadku znaczenia sektora przetwórstwa przemysłowego. Natomiast znaczenie sektora pierwotnego, zarówno jeśli chodzi o liczbę firm

22 A. Cieślík, M. Ryan, *Explaining Japanese Direct Investment Flows into an Enlarged Europe: A Comparison of Gravity and Economic Potential Approaches*, „Journal of the Japanese and International Economies” 2004, vol. 18, no. 1, s. 12–37.

23 A. Cieślík, *Determinanty bezpośrednich inwestycji zagranicznych z krajów pozaeuropejskich w Polsce*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2018, nr 523, s. 95–104.

Tabela 3. Rozmieszczenie BIZ w 2017 r. w Polsce według sekcji PKD

Sektory PKD	Spółki		Kapitał zagraniczny		Pracujący	
	liczba	%	mln zł	%	osoby	%
Ogółem	22 102	100,0	197 167,1	100,0	1 929 122	100,0
Górnictwo i wydobywanie	124	0,6	1 314,1	0,7	4 091	0,2
Przetwórstwo przemysłowe	4 670	21,1	75 209,8	38,1	893 150	46,3
Energia, gaz, para wodna	505	2,3	8 316,4	4,2	8 278	0,4
Dostawa wody, gospodarowanie ściekami	125	0,6	893,3	0,5	9 962	0,5
Budownictwo	1 644	7,4	8 044,1	4,1	54 228	2,8
Handel i naprawy	6 244	28,3	45 413,6	23,0	457 396	23,7
Zakwaterowanie i gastronomia	468	2,1	2 176,2	1,1	22 208	1,2
Transport i gospodarka magazynowa	1 073	4,8	4 817,5	2,4	104 271	5,4
Informacja i komunikacja	1 442	6,5	20 151,5	10,2	131 464	6,8
Obsługa rynku nieruchomości	2 074	9,4	17 295,4	8,8	9 197	0,5
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	2 152	9,7	9 091,9	4,6	91 962	4,8
Administrowanie i działalność wspierająca	1 061	4,8	3 021,4	1,5	113 856	5,9
Edukacja	111	0,5	72,5	0,0	1 513	0,1
Ochrona zdrowia i pomoc społeczna	142	0,6	1 029,1	0,5	18 156	0,9
; Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	126	0,6	220,1	0,1	2 580	0,1
Pozostała działalność usługowa	141	0,6	100,3	0,1	6 810	0,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (2018a*).

* Ibidem.

z udziałem kapitału zagranicznego, wielkość zainwestowanego kapitału oraz liczbę pracujących pozostaje marginalne.

W 2017 r. w sektorze przetwórstwa przemysłowego działało 4670 firm, co stanowiło 21,1% ogółu firm z udziałem zagranicznego kapitału działających w Polsce. W sektorze tym zainwestowano 75 209,8 mln zł, co stanowiło 38,1% zagranicznego kapitału, i pracowało w nim 893 150 osób, co stanowiło 46,3% ogółu pracujących w firmach z udziałem kapitału zagranicznego. Rozmieszczenie firm z udziałem kapitału zagranicznego według sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) w roku 2017 przedstawia tabela 3.

Najważniejszym rodzajem działalności wykonywanej w obrębie sektora usług był handel i naprawy, którymi zajmowało się ponad 28% ogółu firm, w które zainwestowano 23% zagranicznego kapitału i w których pracowało ponad 23% ogółu pracujących w firmach z udziałem kapitału zagranicznego. Na dalszych miejscach pod względem liczby działających firm znalazły się odpowiednio działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (9,7%), obsługa rynku nieruchomości (9,4%), a także budownictwo (7,4%). Podsumowując, można zauważyć, że w Polsce działalność firm z udziałem zagranicznego kapitału koncentruje się głównie w sektorze usług, co jest zgodne ze światowymi trendami. Jednocześnie można zauważyć, że w obrębie sektora usług w Polsce nadal dominują usługi tradycyjne, takie jak handel i naprawy, natomiast usługi nowoczesne odgrywają mniejszą rolę.

4. Motywy podejmowania BIZ w Polsce

4. We współczesnej literaturze przedmiotu poświęconej nowej teorii przedsiębiorstwa międzynarodowego wyróżnia się dwa podstawowe motywy podejmowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych w zależności od rodzaju integracji firmy macierzystej z jej zagraniczną spółką córką: dostęp do rynku w kraju goszczącym oraz redukcja kosztów produkcji²⁴. To z kolei znajduje swoje odzwiercied-

24 Patrz modele integracji poziomej zapoczątkowane przez Krugmana (1983) oraz Markusena (1984), następnie rozwinięte przez, między innymi, Horstmanną i Markuseną (1987, 1992), Markuseną i Venablesa (1998, 2000), Sinha (2010), Collie (2011) oraz Cieślíka (2013; 2015; 2016; 2018). Z kolei drugi nurt poświęcony pionowym BIZ, zapoczątkowany przez Krugmana (1983), Helpmana (1984)

lenie w różnych typach BIZ (Cieślik, 2017a²⁵). W szczególności, poziome BIZ związane z dostępem do rynku w kraju goszczącym polegają na tworzeniu lub nabywaniu za granicą zakładów produkcyjnych lub sieci dystrybucyjnych w tych samych sektorach i gałęziach, co w kraju macierzystym. Tego typu BIZ występują w gałęziach gospodarki kraju goszczącego, które charakteryzują się geograficzną segmentacją lokalnych rynków zbytu. Dotyczy to przede wszystkim takich gałęzi sektora usług, jak zakwaterowanie i gastronomia, usługi transportowe, finanse i ubezpieczenia czy działalność konsultingowa. Oprócz sektora usług poziome BIZ występują w takich gałęziach sektora przetwórstwa przemysłowego, jak produkcja artykułów spożywczych i napojów czy produkcja podstawowych wyrobów z metali. Natomiast pionowe BIZ związane z redukcją kosztów produkcji polegają na podziale procesu produkcji i rozmieszczeniu jego poszczególnych stadiów w różnych krajach w zależności od posiadanych przez nie przewag komparatywnych. Oznacza to, że przedsiębiorstwa międzynarodowe w swoich zakładach zlokalizowanych na całym świecie wytwarzają różne dobra i usługi pośrednie wykorzystywane następnie jako nakłady w innych rodzajach swojej działalności. Pionowe BIZ mogą być związane z wydobyciem surowców naturalnych lub z produkcją nakładów pośrednich za pomocą powiązań popytowych, lub też z dystrybucją wyrobów gotowych za pomocą powiązań podażowych.

Badania motywów dokonywania BIZ w Polsce prowadzone były początkowo na niewielkiej liczbie wybranych firm z udziałem kapitału zagranicznego. Badania te często miały charakter jednorazowy i ograniczały się do bezpośrednich wywiadów lub badań ankietowych prowadzonych wśród wyższej kadry kierowniczej. Przykładem regularnych badań tego typu są badania klimatu inwestycyjnego prowadzone na zlecenie Polskiej Agencji Inwestycji i Handlu (PAiH), a wcześniej Państwowej Agencji Informacji i Inwestycji Zagranicznych (PAIIZ). Badania tego typu prowadzone są od lat 90. XX w. na próbie kilkuset losowo wybranych firm spośród największych spółek z udziałem zagranicznego kapitału działających w Polsce. Badania te wykazują, że

oraz Helpmana i Krugmana (1985), został następnie rozwinięty przez, między innymi, Zhanga i Markusena (1999) oraz Markusena (2002).

25 A. Cieślik, *Ewolucja teorii bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Przegląd wybranej literatury przedmiotu*, „Przedsiębiorczość Międzynarodowa” 2017, t. 3, nr 3, s. 171–190.

na przestrzeni lat w czołówce powtarzają się te same motywy, chociaż przypisywane im znaczenie podlega pewnym zmianom w czasie (Cieślík, 2005b²⁶).

Według najnowszych badań PAiH (2019²⁷) z 2018 r., dziesięć najczęściej wymienianych motywów według kolejności wskazań to: i) wielkość rynku wewnętrznego, ii) stabilność gospodarcza, iii) lojalność pracowników, iv) wydajność pracy, v) transparentność i rzetelność partnerów biznesowych, vi) dostępność materiałów i komponentów, vii) współpraca z administracją lokalną, viii) dostępność wykwalifikowanych kadr, ix) jakość gruntów inwestycyjnych, a także x) stan infrastruktury. Niestety ze względu na sposób skonstruowania ankiety uzyskane na jej podstawie wyniki są trudne do zinterpretowania, jeśli chodzi o typy dokonywanych w Polsce BIZ, i uniemożliwiają wyciągnięcie głębszych wniosków. Otrzymane wyniki ankietowe pokazują mieszaninę różnych motywów związanych zarówno z pionowymi, jak i poziomymi BIZ, jednak bez przypisania im konkretnych wag. Tego typu ankieta nie pozwala na wyciągnięcie jednoznacznych wniosków odnośnie do typów BIZ w Polsce oraz zbadanie trendów dotyczących zmian tych motywów w czasie. Tym niemniej, na jej podstawie można przypuszczać, że w Polsce dokonywane są zarówno inwestycje o charakterze poziomym, dla których ważna jest wielkość rynku kraju goszczącego, jak też zorientowane na eksport inwestycje o charakterze pionowym, dla których ważna jest redukcja kosztów produkcji, chociaż dokładne ustalenie, w jakich proporcjach one występują, na podstawie tych ankiet nie jest możliwe²⁸.

Wyniki badań ankietowych są w pewnej mierze potwierdzone przez formalne badania ekonometryczne dotyczące determinant działalności przedsiębiorstw międzynarodowych w Polsce. Wyniki tych badań pokazują, że znaczenie mają motywy zarówno horyzontalne, jak i wertykalne, chociaż ich znaczenie różni się wśród różnych grup

26 A. Cieślík, *Geografia inwestycji zagranicznych. Przyczyny i skutki lokalizacji spółek z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce*, Warszawa 2005.

27 Polska Agencja Inwestycji i Handlu (PAiH), *Wyniki badania klimatu inwestycyjnego w Polsce w 2018*, Warszawa 2019.

28 Podobne motywy były identyfikowane również w wielu innych badaniach ankietowych dla Polski, które nie miały charakteru powtarzalnego. Streszczenie tych wczesnych badań można znaleźć w pracy Cieślíka (2005).

inwestorów (Cieślík, 2017b²⁹, c³⁰; 2018a³¹, c³², d³³; 2019a³⁴; b³⁵). Jednocześnie, można zauważyć, że oddziaływanie poszczególnych motywów podejmowania BIZ zmieniało się wraz z upływem czasu. W szczególności, można odnotować, że w okresie po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej wzmocnieniu uległ motyw wertykalny związany z międzynarodową fragmentaryzacją procesu produkcji, natomiast osłabieniu uległ motyw horyzontalny związany z dostępem do rynku krajowego, co może być związane ze zwiększonym zaangażowaniem przedsiębiorstw międzynarodowych w regionalne i globalne łańcuchy wartości dodanej (Cieślík, 2019a³⁶). Wyniki te są zgodne z wynikami wcześniejszych badań podkreślających rosnącą rolę orientacji eksportowej firm z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce (Cieślík, 2017d³⁷). Ponadto, potwierdzone zostało również pozytywne znaczenie integracji europejskiej (Cieślík, 2017c³⁸).

Podsumowanie

W ciągu ostatnich trzech dekad Polska odnotowała istotny napływ BIZ, stając się jednym z najważniejszych odbiorców kapitału zagranicznego wśród nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej (UE). W niniejszej pracy przedstawiona została opisowa analiza trendów dotyczących BIZ dokonywanych na terenie Polski w okresie przed oraz po akcesji Polski do Unii Europejskiej. W szczególności, w pracy pokazano, że w badanym okresie następował systematyczny wzrost liczby firm

- 29 A. Cieślík, *Determinants of MNE Activity in Poland: the Case of Firms from EU-15*, „Entrepreneurial Business and Economics Review” 2017, vol. 5, no. 1, s. 151–167.
- 30 A. Cieślík, *Determinanty bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce: czy integracja europejska ma znaczenie?*, „Roczniki Kolegium Analiz Ekonomicznych SGH” 2017, nr 47, s. 65–82.
- 31 Ibidem.
- 32 A. Cieślík, *Determinanty bezpośrednich inwestycji zagranicznych z nowych krajów członkowskich UE w Polsce*, „Studia Ekonomiczne” 2018, nr 352, s. 33–43.
- 33 A. Cieślík, *Determinanty działalności przedsiębiorstw międzynarodowych z krajów OECD w Polsce*, „International Business and Global Economy” 2018, no. 37, s. 374–385.
- 34 A. Cieślík, *What Attracts Multinational Enterprises from the New EU Member States to Poland?*, „Eurasian Business Review” 2019, w druku.
- 35 A. Cieślík, *MNE Activity in Poland: Horizontal, Vertical or Both?*, „Emerging Markets Finance and Trade” 2019, w druku.
- 36 Ibidem.
- 37 A. Cieślík, *Firmy z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce. Lokalizacja i orientacja eksportowa*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2017, nr 498, s. 48–56.
- 38 Ibidem.

z udziałem kapitału zagranicznego, jednak po 2015 r. nastąpiło zahamowanie ich ekspansji, a w kilku ostatnich latach rozpoczął się spadek liczby firm z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce. W rezultacie może się to przełożyć na zmniejszenie dynamiki PKB oraz płac, co można uznać za jedno z największych zagrożeń dla procesu konwergencji polskiej gospodarki względem rozwiniętych krajów starej UE-15. Jedną z najważniejszych implikacji przeprowadzonej analizy jest systematyczny wzrost udziału firm będących całkowitą własnością kapitału zagranicznego, co w rezultacie przekładać się może na ograniczenie oddziaływania pozytywnych efektów zewnętrznych przenoszonych na firmy lokalne, które towarzyszą działalności przedsiębiorstw międzynarodowych. Efekty te mogą nie zaistnieć, ponieważ firmy będące całkowitą własnością będą lepiej chronić swoją wiedzę przed wyciekami na zewnątrz (Bedi, Cieślík 1999³⁹, 2002a⁴⁰, b⁴¹; Kolasa, 2008⁴²; Cieślík, Hagemeyer, 2014⁴³). Ponadto, wraz z upływem czasu zmienia się również struktura BIZ i wzrasta orientacja eksportowa firm z udziałem kapitału zagranicznego, co jest zgodne z rosnącą rolą pionowych BIZ, chociaż przychody firm z udziałem kapitału zagranicznego ze sprzedaży na rynku krajowym nadal odgrywają dominującą rolę.

Bibliografia

- Bedi A. S., Cieślík A., *Formy działalności inwestorów zagranicznych a dyfuzja kapitału intelektualnego w polskim przemyśle*, „*Ekonomista*” 1999, nr 4.
- Bedi A. S., Cieślík A., *Wages and Wage Growth in Poland: The Role of Foreign Direct Investment*, „*Economics of Transition*” 2002, vol. 10, no. 1. DOI: 10.1111/1468-0351.0010.
- Bedi A. S., Cieślík A., *Wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na działalność eksportową firm krajowych w Polsce: empiryczna analiza regionalnych efektów zewnętrznych*, „*Ekonomia*” 2002, nr 7.
- Cieślík A., *Determinants of MNE Activity in Poland: the Case of Firms from EU-15*, „*Entrepreneurial Business and Economics Review*” 2017, vol. 5, no. 1.

39 Ibidem.

40 Ibidem.

41 Ibidem.

42 Ibidem.

43 Ibidem.

- Cieślak A., *Determinanty bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce: czy integracja europejska ma znaczenie?*, „Roczniki Kolegium Analiz Ekonomicznych SGH” 2017, nr 47.
- Cieślak A., *Determinanty bezpośrednich inwestycji zagranicznych z krajów pozaeuropejskich w Polsce*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2018, nr 523.
- Cieślak A., *Determinanty bezpośrednich inwestycji zagranicznych z nowych krajów członkowskich UE w Polsce*, „Studia Ekonomiczne” 2018, nr 352.
- Cieślak A., *Determinanty działalności przedsiębiorstw międzynarodowych z krajów OECD w Polsce*, „International Business and Global Economy” 2018, no. 37. DOI 10.4467/23539496IB.18.027.9400.
- Cieślak A., *Ewolucja teorii bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Przegląd wybranej literatury przedmiotu*, „Przedsiębiorczość Międzynarodowa” 2017, t. 3, nr 3.
- Cieślak A., *Exports versus FDI in Smith-Motta Framework*, „Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy” 2016, vol. 11, no. 2.
- Cieślak A., *Firmy z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce. Lokalizacja i orientacja eksportowa*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2017, nr 498. DOI: 10.15611/pn.2017.498.04.
- Cieślak A., *Foreign Direct Investment and the Volume of Trade: The Case of Poland*, „Economic Change and Restructuring” 2009, vol. 42, no. 4.
- Cieślak A., *Geografia inwestycji zagranicznych. Przyczyny i skutki lokalizacji spółek z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce*, Warszawa 2005.
- Cieślak A., *Horizontally Integrated MNE and Plant Heterogeneity*, „Bank i Kredyt” 2013, t. 44, nr 6.
- Cieślak A., *Imperfect Competition, Productivity Differences and Proximity-Concentration Trade-Offs*, „Ekonomia” 2015, nr 40.
- Cieślak A., *Leader-Follower Model of Reciprocal FDI and International Trade*, „Argumenta Oeconomica” 2018, vol. 41, no. 2.
- Cieślak A., *Makroekonomiczne konsekwencje napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych dla gospodarki kraju goszczącego: analiza teoretyczna*, „Ekonomia” 2002, nr 5.
- Cieślak A., *MNE Activity in Poland: Horizontal, Vertical or Both?*, „Emerging Markets Finance and Trade” 2019, w druku. DOI: 10.1080/1540496X.2018.1549029.
- Cieślak A., *Multinational Enterprises, Foreign Knowledge Spillovers and Host Country Wages*, „Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy” 2012, vol. 7, no. 1.
- Cieślak A., *Multinational Firms, International Knowledge Flows, and Dual Labor Markets in Developing Economies*, „Review of Development Economics” 2008, vol. 12, no. 1.
- Cieślak A., *North-North FDI, Exporting and the First Mover Advantage*, „Bank i Kredyt” 2015, t. 46, nr 2.

- Cieślík A., *Skutki działalności przedsiębiorstw międzynarodowych w kraju goszczącym w warunkach istnienia niedoskonałości na lokalnych rynkach czynników produkcji*, „Bank i Kredyt” 2003, t. 34, nr 4.
- Cieślík A., *What Attracts Multinational Enterprises from the New EU Member States to Poland?*, „Eurasian Business Review” 2019, w druku. DOI: 10.1007/s40821-019-00122-z.
- Cieślík A., *Wpływ przedsiębiorstw międzynarodowych na rynek pracy w kraju goszczącym*, „Gospodarka Narodowa” 2005, nr 4.
- Cieślík A., Goczek Ł., *Control of Corruption, International Investment, and Economic Growth – Evidence from Panel Data*, „World Development” 2018, vol. 103. DOI: 10.1016/j.worlddev.2017.10.028.
- Cieślík A., Hagemeyer J., *Multinational Enterprises, Absorptive Capacity and Export Spillovers: Evidence from Polish Firm-level Data*, „Review of Development Economics” 2014, vol. 18, no. 4. DOI: 10.1111/rode.12113.
- Cieślík A., Ryan M., *Explaining Japanese Direct Investment Flows into an Enlarged Europe: A Comparison of Gravity and Economic Potential Approaches*, „Journal of the Japanese and International Economies” 2004, vol. 18, no. 1. DOI: 10.1016/j.jjie.2003.09.009.
- Cieślík A., Ryan M., *Productivity Differences and Foreign Market Entry in an Oligopolistic Industry*, „Open Economies Review” 2012, vol. 23, no. 3. DOI: 10.1007/s11079-011-9204-6.
- Collie D. R., *Multilateral Trade Liberalization, Foreign Direct Investment and the Volume of World Trade*, „Economics Letters” 2011, vol. 113, no. 1.
- Główny Urząd Statystyczny (GUS), *Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2017 r.*, Warszawa 2018.
- Główny Urząd Statystyczny (GUS), *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego*, Warszawa 2018.
- Główny Urząd Statystyczny (GUS), *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2018*, Warszawa 2018.
- Gorynia M., Bartosik-Purgat M., Jankowska B., Owczarzak R., *Efekty zewnętrzne bezpośrednich inwestycji zagranicznych – aspekty teoretyczne i wyniki badań empirycznych*, „Ekonomista” 2006, nr 2.
- Helpman E., *A Simple Theory of Trade with Multinational Corporations*, „Journal of Political Economy” 1984, vol. 92, no. 3.
- Helpman E., Krugman P. R., *Market Structure and Foreign Trade: Increasing Returns, Imperfect Competition and the International Economy*, Cambridge M.A. 1985.
- Horstmann I., Markusen J. R., *Endogenous Market Structures in International Trade (Natura Sacit Saltum)*, „Journal of International Economics” 1992, vol. 32, no. 1–2. DOI: 10.1016/0022-1996(92)90038-L.
- Horstmann I., Markusen J. R., *Strategic Investments and the Development of Multinationals*, „International Economic Review” 1987, vol. 28, no. 1. DOI: 10.2307/2526862.

- Jóźwik B., *Transformacja i rozwój gospodarczy w państwach Europy Środkowo-Wschodniej*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2016, R. 14, z. 5.
- Kolasa M., *How Does FDI Inflow Affect Productivity of Domestic Firms? The Role of Horizontal and Vertical Spillovers, Absorptive Capacity and Competition*, „Journal of International Trade and Economic Development” 2008, vol. 17, no. 1.
- Krugman P. R., *The ‘New Theories’ of International Trade and Multinational Enterprise*, [w]: D. B. Audretsch, Ch. P. Kindleberger (eds), *The Multinational Corporation in the 1980s*, Cambridge M.A. 1983.
- Markusen J. R., *Multinational Firms and the Theory of International Trade*, Cambridge M.A. 2002.
- Markusen J. R., *Multinationals, Multi-Plant Economies and the Gains from Trade*, „Journal of International Economics” 1984, vol. 16, no. 3–4.
- Markusen J. R., Venables A. J., *Multinational Firms and the New Trade Theory*, „Journal of International Economics” 1998, vol. 46, no. 2. DOI: 10.1016/S0022-1996(97)00052-4.
- Markusen J. R., Venables A. J., *The Theory of Endowment, Intra-Industry and Multinational Trade*, „Journal of International Economics” 2000, vol. 52, no. 2. DOI: 10.1016/S0022-1996(99)00055-0.
- Polska Agencja Inwestycji i Handlu (PAiH), *Wyniki badania klimatu inwestycyjnego w Polsce w 2018*, Warszawa 2019.
- Sinha U. B., *Strategic Licensing, Exports, FDI, and Host Country Welfare*, „Oxford Economic Papers” 2010, vol. 62, no. 1.
- Zhang K. H., Markusen J. R., *Vertical Multinationals and Host Country Characteristics*, „Journal of Development Economics” 1999, vol. 59, no. 2.

Niniejsza praca powstała w ramach projektu nr 2015/19/B/HS4/03230 zatytułowanego *Determinanty Bezpośrednich Inwestycji Zagranicznych w Polsce* finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki.